

ОХУ-ЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГЧДААС МОНГОЛД ХӨРӨНГӨ ОРУУЛСАН БАЙДАЛ

*Д.Начин**

Энэхүү өгүүлэлд 1990 оноос хойших Монгол дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчны болон ОХУ-ын хөрөнгө оруулалтын тухай өгүүлэх болно.

Монгол Улсын Засгийн газраас гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ыг дэмжих эрх зүйн акт нь “Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай” хууль бөгөөд энэ хуулинд хөрөнгө оруулалтын илүү тааламжтай орчинг бий болгоход чиглэгдсэн тодорхой нэмэлт өөрчлөлтүүдийг 1993, 1998 болон 2002 онуудад оруулсан юм. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид нь Монгол Улсын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай өнөөгийн мөрдөж байгаа хуулиар хар тамхи, буу, тэсрэх бодис үйлдвэрлэх, садар самууныг сурталчлах зэргээс бусад чиглэлээр хөрөнгө оруулалт хийх боломжоор хангагдсан бөгөөд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр нийгэмчлэх, хууль бусаар хураан авахыг хориглоно. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад оруулсан хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулахад Монголын хөрөнгө оруулагчдад олгодгоос дутуугүй тааламжтай нөхцөл олгох гэх зэрэг урамшуулал үзүүлдэг. Монгол Улсын Засгийн газар нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдад хөрөнгө оруулсан салбар, үйл ажиллагааных нь чиглэл, нөхцлөөс хамааруулж орлогын албан татварын тодорхой хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдлэх, Монгол Улсад аж ахуйн нэгж бүртгүүлэхгүйгээр хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэх, гадаадын хуулийн этгээдийн салбар байгуулах, 2 сая ам.доллараас дээш хэмжээний хөрөнгө оруулсан бол Монгол Улсын Засгийн газартай Тогтвортой байдлын гэрээ байгуулах бололцоог нээж өгсөн (МУЗГ, 2002).

Монгол Улсын Засгийн газрын 2005 оны 24 дүгээр тогтоолоор Тогтвортой байдлын гэрээний загварыг баталсан бөгөөд уг загварт татварын орчин, газрын харилцаа, байгаль орчин, дэд бүтэц, хөдөлмөр, ажиллах хүч, хөрөнгө оруулагчийн ба сайдын эрх, үүрэг болон бусад асуудлыг хэрхэн зохицуулахыг тодорхой заасан байна.

ГШХО нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, бусад хууль, тогтоомж болон Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, хэлэлцээрээр хамгаалагдсан байдаг юм.

*Д.Начин - Гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны агентлагийн ахлах мэргэжилтэн

Монгол Улсын Засгийн газар нь “Орлого ба хөрөнгийн татварыг давхардуулж ногдуулахгүй байх, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай” хэлэлцээрт 31 улстай, “Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах хоёр талт хэлэлцээр”-т 37 улстай тус тус гарын үсэг зурсан ба “Хөрөнгө оруулалтын талаар үүссэн маргааныг шийдвэрлэх тухай” 1965 оны Вашингтоны конвенцид 1996 онд, “Хөрөнгө оруулалтын даатгалын олон талт агентлаг байгуулах тухай” 1985 оны Сөүлийн конвенцид 1999 онд тус тус нэгдэн орсон. Монгол Улсын Засгийн газраас байгуулсан Худалдааны гэрээ хэлэлцээрүүд, ялангуяа АНУ, Европын Холбоотой байгуулсан худалдааны нэн тааламжтай гэрээнүүд нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад чухал нөлөө үзүүлж байгаа болно. Монгол Улс нь Дэлхийн банкны Хөрөнгө оруулалтын олон талт даатгалын агентлагийн /MIGA/ гишүүн бөгөөд хөрөнгө оруулагчид MIGA-гийн эрсдлийн даатгалд хамрагдах эрх нь нээлттэй.

Монгол Улсын төр засгаас уул уурхай, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, дэд бүтэц, аялал жуулчлалын салбарыг гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах тэргүүлэх ач холбогдол бүхий салбарууд гэж тодорхойлдог бөгөөд дээрх салбаруудад хөрөнгө оруулалт хийхэд тодорхой дэмжлэг, урамшууллыг үзүүлдэг. Тухайлбал, Засгийн газраас 2001 онд баталсан Гадаадын хөрөнгө оруулах ач холбогдол бүхий тэргүүлэх салбарын жагсаалтын (МУЗГ 2001), дагуу үр тариа, эрчимжсэн мал аж ахуй, нүүрс, газрын тос, ашигт малтмал олборлолт, хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, нэхмэл, үслэг эдлэл, арьс шир боловсруулалт, мод, модон эдлэл, төмөрлөг, химийн үйлдвэрлэл, хоёрдогч түүхий эдийн боловсруулалт, дэд бүтцийн зарим салбар, аялал жуулчлал зэрэгт хамаарагдах гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн дүрмийн санд гадаадаас орж ирж буй технологийн зориулалттай тоног төхөөрөмж нь НӨТ, гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах гадаад болон дотоодын таатай эрх зүйн орчин ийнхүү Монголд бүрэлдэн тогтож, улмаар гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өсөн нэмэгдсээр байгаа юм. 2004 оны эцсийн байдлаар 1990 оноос хойш Монголд орсон гадаадын нийт хөрөнгө өссөн дүнгээр 1.3 тэрбум гаруй ам.долларт хүрсэн бөгөөд зөвхөн 2004 онд урьдчилсан дүнгээр 247 сая ам.доллар бүртгүүлсэн нь 1996-2000 оны дунджаас бараг 5 дахин их байгаа юм.

Монгол Улсын Засгийн газар нь ОХУ-ын Засгийн газартай 1995 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдөр “Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн

дэмжих, харилцан хамгаалах хоёр талт хэлэлцээр”-т, 1995 оны 4 дүгээр сарын 5-ны өдөр “Орлого ба хөрөнгийн татварыг давхардуулж ногдуулахгүй байх, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай” гэрээнд гарын үсэг зурсан бөгөөд давхар татварын гэрээ нь 1998 оны 1 дүгээр сараас хүчин төгөлдөр болсон.

Харин 1990 оноос өмнө БНМАУ-ын Засгийн газар, Зөвлөлт Холбоот Улсын Засгийн газар хоорондын гэрээ хэлэлцээрүүдийн дагуу барьж байгуулагдсан Монгол, Зөвлөлтийн хамтарсан олон үйлдвэрүүдийн талаар судлаачдын бичиж нийтлүүлсэн дорвитой ажлууд бий. (Гүрбадам 2004, Яскина 2002) Хамтарсан гол үйлдвэрүүдээс: банкны үйл ажиллагаа эрхлэхээр 1924 онд байгуулагдсан Монгол банк 1954 онд Монголын талын хяналтанд шилжин ирж БНМАУ-ын Улсын Банк нэртэй болсон. Тээврийн үйл ажиллагаа эрхлэхээр 1929 онд байгуулагдсан Монголтранс нь 1936 онд, бөөний худалдаа эрхлэх Монгсовбунэр нэртэйгээр 1932 онд онд байгуулагдсан хамтарсан компани 1934 онд, газрын тосны олзворлолтын чиглэлээр 1949 онд байгуулсан Монголнефть хамтарсан компани нь 1957 онд, 1949 онд байгуулагдсан Совмонгметалл нь 1957 онд тус тус Монголын талын хяналтанд шилжин очиж байжээ. (Sanders 1987) Өөрөөр хэлбэл, Зөвлөлтийн талын хөрөнгөөр байгуулагдсаны дараа тодорхой хугацаанд ажиллаж байгаад Монголын талын хяналтанд шилжиж байсан буюу BOT (Built-Operate-Transfer) зарчим хэрэгжиж байжээ гэж үзэж болох юм. Дээрхэд анх Зөвлөлтийн талын 53 хувьтай 1949 онд байгуулагдсан хувь нийлүүлсэн Улаанбаатар төмөр зам хувьцаат компани нь 1968 онд хоёр талаас ижил хэмжээний тавь тавин хувийн хөрөнгө оруулалттай хувьцаат компани болсон, гадаад худалдааны чиглэлээр 1927 онд байгуулагдсан Сормонг, барилгын чиглэлээр дэлхийн хоёрдугаар дайны дараа байгуулагдсан Совмонголпромстрой компанийн тухай ч дурьдсан байна.

Энэ бүгдээс үзэхэд 1990-ээд оныг хүртэл Монголд ЗХУ болон Чехословак, Болгар улсуудтай хамтарсан үйлдвэрүүд байгуулагдан ажиллаж байсан бөгөөд зарим судлаачид дээр дурьдсан хамтарсан үйлдвэрүүдийн үйл ажиллагаа, эд хөрөнгийг захиран зарцуулах, хариуцлага хүлээх, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэж байсан зэрэг нь Монголд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэхэд тодорхой туршлага болсон гэж үзсэн байдаг. 1988 онд баталсан Улсын үйлдвэрийн тухай хууль нь энэ чиглэлд хийсэн эхний алхам юм.

ОХУ-ын бизнес эрхлэгчид 1991 оноос Монголд хөрөнгө оруулалт хийж эхлэсэн бөгөөд 1993 оноос 261 мянган ам.долларын, дараа дараагийн жилүүдээс энэ тоо хэмжээ өсөн нэмэгдэж 2001 онд 5.7 сая ам.долларт хүрч байжээ. ОХУ-ын хөрөнгө оруулагчдаас Монголд хөрөнгө оруулах сонирхол өсөн нэмэгдэж байгааг үйл ажиллагаа явуулахаар бүртгүүлсэн компанийн тооноос харж болох юм. Тухайлбал, 1991 онд 5 компани, 1993 онд 9 компани бүртгүүлж байсан бол 1997 онд 33, 2004 онд 45 компани бүртгүүлсэн байна. ОХУ-ын хөрөнгө оруулагчид Монголд нийтдээ 36 сая гаруй ам.долларын хөрөнгө оруулсан нь Монголд орсон нийт гадаадын хөрөнгө оруулалтын 3 орчим хувийг бүрдүүлж байна. (Энд 1990 оноос өмнөх гадаадын хөрөнгө оруулалтыг оруулаагүй болохыг анхаарна уу.) Энэ хугацаанд ОХУ-ын хөрөнгө оруулагчид 425 хамтарсан болон дагнасан компани бүртгүүлсэн байна.

ОХУ нь бүртгэгдсэн хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээрээ 6 дугаарт, компанийн тоогоороо 3 дугаарт орж байна. ОХУ-аас уул уурхай /9.2 сая ам.доллар/, барилга байгууламж, барилгын материалын үйлдвэрлэл /5.5 сая ам.доллар/, банк санхүү /4.2 сая ам.доллар/, хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл /4 сая ам.доллар/-ийн салбаруудад түлхүү хөрөнгө оруулалт хийгдсэн байна. Хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн салбарын нийт хөрөнгө оруулалтын 23.1 хувийг эзлэж байна. Барилга байгууламж, барилгын материалын үйлдвэрлэлийн салбарт ч мөн адил томоохон хөрөнгө оруулагч (Инкон, Зарубежстрой Монголиа, Стройинвест зэрэг компани) бөгөөд салбарын хөрөнгө оруулалтын 11.3 хувийг оруулсан байна. 2004 оны хувьд хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн тоо болон хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2003 оныхтой ойролцоо байна.

Ийнхүү ОХУ-ын хөрөнгө оруулагчдаас Монголд хөрөнгө оруулах явдал нэмэгдэж байгааг Монголын хөрөнгө оруулалтыг татах дээр дурьдсан харьцангуй нөхцлүүдээс гадна хоёр орны төр, засгийн газрын тэргүүнүүдийн харилцан айлчлалтай холбож, нааштай нөлөө үзүүлж байгаа гэж дүгнэх үндэстэй юм. Энд юуны өмнө ОХУ-ын ерөнхийлөгч В.Путины 2000 онд, ерөнхий сайд М.Касьяановын 2002 онд Монголд хийсэн айлчлалууд орох юм. Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хэзээд болгоомжилдог байсан Монголын төсөвт санхүүгийн тооцоолоогүй дарамт гарч ирэн эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй гэх нэгэн эрсдэл Монгол Улс, ОХУ-ын хооронд он дамнан яригдсаар ирсэн “их өрийн”

асуудлыг 2003 онд амжилттай эцэслэн шийдвэрлэсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд нааштай нөлөөлөх учиртай.

Энэ бүгдээс үзэхэд ОХУ-ын хөрөнгө оруулалт өсөн нэмэгдэж, тэр нь бодитой зүйл болон Монголын нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд өөрийн зохих хувь нэмрээ оруулж байна гэж хэлж болохоор байгаа боловч эдний дотор манай улсын эдийн засагт дорвитой хувь нэмэр оруулах томоохон хөрөнгө оруулалттай компани одоогийн байдлаар байхгүй байна гэж ОХУ-аас сүүлийн жилүүдэд Монголд хамтарсан үйлдвэрийн газар шинээр байгуулаагүй бөгөөд зөвхөн урьдын хамтарсан үйлдвэрүүдийн үр өгөөжийн талаар ярьж байгаа тухай судлаач Батсайхан (2004) тэмдэглэсэн байхад зарим судлаач (Бажийхүү 2004) “Сүүлийн 10 гаруй жилд ОХУ-аас 100 хувийн хөрөнгө оруулалттай нэг компани алт олборлож байгаагаас өөр эрдэс олборлох, баяжуулах, боловсруулах нэг ч үйлдвэрийг дангаараа эсхүл хамтраад шинээр байгуулсангүй” гэж ОХУ-ын хөрөнгө оруулалтын тухай бичсэн байна.

Энэ дашрамд 1970-аад онд байгуулагдсан МонСовЦветМет, 1973 онд байгуулагдсан Эрдэнэт уулын баяжуулах үйлдвэрүүд нь одоогийн мөрдөж байгаа Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн дагуу 2003 оноос гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани болон ажиллаж байгаа болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй юм.

Монголд хөрөнгө оруулалт хийж үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниуд дахин хөрөнгө оруулж байгаа нь Монголд хөрөнгө оруулах боломж, бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах муугүй нөхцөл байгааг харуулсан, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх чухал ач холбогдолтой юм.

ОХУ-ын хөрөнгө оруулалттай компаниудаас 2000-2003 онуудад 100 мянган ам.доллараас дээш хөрөнгө нэмж оруулсан 9 компани байгаа бөгөөд эдгээрээс Монсиб алт, Буянтгаз, Алтан хөндий компаниуд геологи хайгуул, уул уурхай, газрын тосны салбарт, Саймос, Мемомонголиа компаниуд мах, махан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд үйл ажиллагаа явуулахаар дахин хөрөнгө оруулсан байдаг.

Геологи хайгуул, уул уурхай, газрын тосны салбарт ийнхүү ихээхэн хэмжээний хөрөнгө дахин оруулах болсон нь Монгол Улсын Засгийн газраас энэ чиглэлд авч хэрэгжүүлсэн тодорхой алхмууд, тухайлбал, Гадаадын хөрөнгө оруулах тэргүүлэх чиглэлийн жагсаалтыг 2001 онд, “Геологи, уул уурхайн салбарын талаар ойрын жилүүдэд баримтлах чиглэл”, “Монгол Улсын эрчим хүчний тогтвортой хөгжлийн 2002-2010 оны стратеги төлөвлөгөө болон түүнийг хэрэгжүүлэх үйл

ажиллагааны чиглэл” зэргийг 2002 онд баталсантай холбоотой гэж үзэж байна. Энд алт, зэсний ихээхэн нөөцтэй Оюу Толгойн ордыг ашиглалтанд оруулснаар Монгол Улсын ДНБ 2-3 дахин өснө гэсэн тооцоо байдгийг дурьдая.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны агентлагаас сүүлийн жилүүдэд гадаадын шилдэг хөрөнгө оруулагчдыг шалгаруулж байгаа бөгөөд 2002 оны энэ жагсаалтанд газрын тос, уул уурхайн салбарт амжилттай үйл ажиллагаа явуулж байгаа “Алтандорнод монгол”, банк санхүүгийн салбарт “Менатеп-Санкт Петербург” компаниуд шалгаран орж байв.

Энд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд манайд нааштайгаар нөлөөлж байгаа нэгэн шинэ хүчин зүйл бол Европ, Америк төвтэй дэлхийн уламжлалт зах зээл Ази, тэр дундаа БНХАУ руу чиглэн шилжиж байгаа явдал юм. БНХАУ нь ДХБ-д гишүүнээр элсэж орохдоо аж үйлдвэрийн бараа, бүтээгдэхүүний импортын тарифыг 24.6 хувиас дунджаар 9.4 хувь хүртэл бууруулж, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний импортын тарифыг 31.5 хувиас 17.4 хувь хүртэл бууруулахаар авсан үүрэг амлалт, эдийн засгийн өсөлттэй уялдаж БНХАУ-ын импорт нэмэгдсээр байна. Иймд энэхүү асар том зах зээлийг бараадан дөхөх үүднээс гадаадын хөрөнгө оруулагчдад эдийн засгийн либерал бодлого, тогтолцоотой Монголыг сонирхох нь ирээдүйдээ үр ашигтай байх үндэслэлтэй юм. Үүнийг харгалзан Монголын төр, засгаас хоёр хөрштэйгээ түншлэлийн харилцааг эрчимтэй өрнүүлж, худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаагаа лавшруулан хөгжүүлэхийг эрмэлзэж байгаа болно (Цогтбаатар 2004).

Эцсийн эцэст гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах гол хөшүүрэг нь тухайн орны санхүү эдийн засгийн өсөлт байдаг бөгөөд Монгол Улсын эдийн засаг сүүлийн жилүүдэд тогтвортой өсч 2004 онд 10.6 хувьд хүрсэн, 2003 оны 11 дүтээр сард Токио хотноо зохиогдсон Монголд хандивлагчдын зөвлөлдөх уулзалтаас манай орныг шилжилтийн үеэс хөгжлийн өсөлтийн үед шилжсэн гэж дүгнэсэн (ADB 2003).

Хүснэгт 1. ДНБ-ий нийт жилийн цэвэр өсөлт, бууралт

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
-3.0	2.3	2.4	2.4	4.0	3.5	3.2	1.1	1.0	4.0	5.5

*Эх сурвалж: Монгол Улсын Статистикийн
Эмхтгэл, 2001, 2002, 2003*

“Айвенхоу Майнз” компанийн дэд ерөнхийлөгч Эдвард Флад “Хөрөнгө оруулагч бидний хувьд тухайн орны улс төр, эдийн засгийн байдал, хууль эрх зүйн орчин тогтвортой, татварын болон бусад урамшуулал тодорхой байх нь их чухал зүйл. Монголын хувьд ашигт малтмалын тухай маш сайн хууль хэрэгжиж байгаа гэдгийг зориуд тэмдэглэн хэлмээр байна. Мөн Монгол мэргэжилтнүүдийн ур чадвар сайн учир хамтран ажиллахад урамтай байдаг. Уул уурхайн чиглэлийн үйлдвэрлэгчдэд хандан хэлэхэд Монгол Улсад энэ салбарт үйл ажиллагаа явуулахад үнэхээр боломжтой” гэжээ. (FIFTA 2003)

Энэ дашрамд UNCTAD-ын судалгаагаар Монгол Улс нь Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын өндөр чадавхитай орнуудын тоонд багтсан (UNCTAD 2003, 2004) байгаа бөгөөд энэ давуу талаа цаг алдалгүй шуурхай ашиглахын чухлыг тэмдэглэх нь зүйтэй юм.

УИХ-аас Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай, Алтанбулаг худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай, Замын-Үүдийн чөлөөт эдийн засгийн бүсийн тухай, Цагаан нуурын худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиудыг 2002-2004 онд батлан гаргасан.

Төмөр замын дагуу байрлах, ОХУ-тай хиллэх Алтанбулаг худалдааны чөлөөт бүс нь манай орны эдийн засгийн хөгжилд чухал ач холбогдолтой. Иймд Монгол Улсын Засгийн газраас Монгол Улсын “Чөлөөт бүсийн тухай” хууль болон “Алтанбулаг худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай” хуулийг үндэслэн “Алтанбулаг худалдааны чөлөөт бүс”-ийг иж бүрнээр нь байгуулж хөгжүүлэх, үйл ажиллагааг нь менежментийн гэрээгээр хэрэгжүүлэх стратегийн хөрөнгө оруулагчдыг олон улсын нээлттэй уралдаант шалгаруулалт зарлагдсан.

Даяарчлагдаж байгаа нөхцөлд хөрөнгө оруулалтыг Монголын өрсөлдөх чадварыг бий болгох, улс орны хөгжлийн зангилаа асуудлын нэг хэмээн үзэж түүнийг татах асуудалд Монгол Улсын төр засаг онцгой анхаарч байдаг бөгөөд ОХУ-ын хөрөнгө оруулалтын хувьд уул уурхайн бүтээгдэхүүнд нэмүү өртөг бий болгох, дэд бүтэц, зам тээврийн хөгжилд түлхүү татах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Гүрбадам.Ц. 2004, *Монгол Улсын үйлдвэржүүлэлтийн түүхээс дурсахуй*, Улаанбаатар, Урлах эрдэм хэвлэлийн газар, 2004
2. Бажийхүү.Д. 2004, Монголын эдийн засаг, ЗХА-ийн эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, Олон Улсын Харилцаа, #1, 2004: 85-106, МУИС, ОУХС, 2004.
3. Батсайхан.О. 2004, *Монгол Улсын эдийн засгийн аюулгүй байдал ба Орос улсын хучин зүйл*, Олон Улс Судлал, #1, 2004: 7-14, ШУА, ОУСХ, 2004.
4. Монгол Улсын Засгийн Газар (МУЗГ), 2001, Төрийн Мэдээлэл 2001, Засгийн Газрын 2001 оны 140 дүгээр Тогтоол, *Гадаадын хөрөнгө оруулах тэргүүлэх ач холбогдол бүхий салбарын жагсаалт батлах тухай*, МУЗГ, Улаанбаатар
5. МУЗГ, 2002, Төрийн Мэдээлэл, 2002, №5, *Гадаадын Хөрөнгө Оруулалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай Монгол Улсын хууль*, МУЗГ, Улаанбаатар.
6. Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Газар (ҮСГ), 2002, 2003, 2004, Монгол Улсын Статистикийн Эмхтгэл, 2001, 2002, 2003, ҮСГ, Улаанбаатар
7. Цогтбаатар.Д. 2004, Монгол, *Туркийн бизнесийн төлөөлөгчдийн уулзалт дээр Ерөнхийлөгчийн гадаад бодлогын зөвлөх Д.Цогтбаатарын хэлсэн уг*, Измир хот, 2004 оны 5 дугаар сарын 1, Измир хот, Турк улс. www.extmin.mn/medee040501.html
8. Яскина.Г.С. 2002, *Монголия и внешний мир*, Москва: Институт востоковедения РАН, 2002
9. The Asian Development Bank (ADB) 2003, *Report on the tenth consultative group meeting on Mongolia*, Tokyo, November 19-21, 2003. ADB.
10. <http://www.adb.org/Documents/Conference/IN309-03.pdf>
11. FIFTA of Mongolia 2003, Ulaanbaatar, Mongolia, BCI Co., Ltd.
12. Sanders Alan J.K., 1987, *Mongolia: Politics, Economics, and Society*. Boulder, Colorado, 1987, 85- 87.
13. UNCTAD, 2003, World Investment Report 2003: *FDI Policies for Development: National and International Perspectives*, United Nations, New York and Geneva, 2003
14. UNCTAD, 2004, World Investment Report 2004: The Shift Towards Services, United Nations, New York and Geneva, 2004
15. <http://www.zamynuud.mn/en/tender.html>